

devlet otoritesinin zayıflamasıyla atabeglerin birçoğu vasîsi veya nâibi bulundukları şehzadelerin yerine kendi adlarına hâkimiyetlerini icra etmeye başlamışlardır. Böylece atabeglerle anılan bir takım hânedanlar kurulmuştur.

Atabeglik Eyyûbîler'de ve Memlûkler'in ilk devirlerinde Selçuklular zamanındaki mahiyetini korumaktaydı. Bunu takip eden devirlerde ordu kumandanlığı şekline dönüştü. Hatta Memlûkler'in Halep ve Şam nâibliklerinde bunlara atabeg veya atabegül-cüyüşün yanı sıra beylerbeyi dahi denilmeye başlandı. XV. yüzyıla kadar önemini koruyan atabeglik müessesesi, bu yüzyılda eski önemini kaybederek üçüncü derecede bir makam haline geldi. Bunu takip eden yüzyıllarda ise atabegler askeri kumandalarla görevlerini de kaybederek saraylarda şehzadelerin mürebpleri ve öğretmenleri (lala) haline geldiler (ayrıca bk. LALA).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *et-Târîhu'l-bâhir fi'd-devleti'l-Atâbekiyye* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Tuleymât), Kahire 1963, s. 33 vd.; a.mlf., *el-Kâmil*, X, 643; XI, 101 vd.; Râvendî, *Râhatü's-sudûr*, I, 129; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşây*, II, 22, 23, 29; Ebû'l-Ferec, *Târîh*, I, 243; II, 351 vd.; İbnü'l-Kalânîsî, *Ze'îlû Târîhi Dimaşk* (nşr. H. F. Amedroz), Beyrut 1908, s. 213 vd.; *Azîmî Tarihi* (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: h. 430-538) (haz. Ali Sevim), Ankara 1988, s. 25 vd.; Halil Edhem [Eldem], *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul 1927, tür. yer.; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 47 vd.; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlr Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 24, 48, 73, 108, 111, 127, 137, 138; Erdoğan Mercil, *Fars Atabegleri, Salgurlular*, Ankara 1975; Coşkun Alptekin, *The Reign of Zangi, Erzurum 1978*; a.mlf., *Dimaşk Atabegliği*, İstanbul 1985; David Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamlûk Army-III", *BSOAS*, XVI (1954), s. 58-59; Fuad Köprülü, "Ata", *İA*, I, 711-718; Cl. Cahen, "Atabak", *Et*² (Ing.), I, 731-732.

COŞKUN ALPTEKİN

ATABEGÜ'L-ASÂKİR

(bk. ATABEG).

ATABEK

(bk. ATABEG).

ATAERGİN, Zeki Ârif

(1896-1964)

Bestekâr, hânende ve hukukçu.

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Sâlih Zeki ise de bestekâr Kanûnî Hacı Ârif Bey'in oğlu olduğundan Zeki Ârif ismiyle tanınmıştır. Annesi Hatice Huriye Hanım'

dır. İlk öğrenimini Beşiktaş'ta Akaretler'deki Âfitâb-ı Maârif Mektebi'nde, orta öğrenimini Vefa Sultânîsi'nde tamamladıktan sonra Mekteb-i Hukuk'a girdi. Burayı başarı ile bitirerek avukatlık, hâkimlik ve savcılık gibi görevlerde bulundu. 1952'de Fatih noteri tayin edildi. 3 Ocak 1964 Cuma günü vefat etti ve Karacaahmet'teki aile mezarlığına defnedildi.

Devrinin tanınmış hukukçularından olan Zeki Ârif Bey asıl şöhretini mûsiki sahasında kazanmıştır. İlk mûsiki derslerini babasından aldı. Daha sonra babasının delâletiyle, devrin "tavır sahibi" mûsikişinası Hacı Kirâmî Efendi'den fasıllar ve Lâmekânî Mustafa Efendi'den ilâhiler meşketmeye başladı. Okuyuşundaki hususi tavrın gelişmesinde Hacı Kirâmî Efendi'nin büyük tesir ve gayreti olduğunu bizzat kendisi söylemiştir. Ayrıca babası ile katıldığı çeşitli mûsiki toplantılarında Tanbûrî Cemil, Kemençeci Vasilaki, Üdi Nevres, Kaşıyanık Hüsameddin, Hâfız Şehîl Osman gibi zamanın ünlü sazende ve hânendelerini yakından tanıma imkânı buldu. Babasının vefatından sonra bestekâr Abdülkadir Bey (Töre) ile tanıştı. Kendi ifadesine göre bu tanışma hayatında bir dönüm noktası olmuş, Abdülkadir Bey'in yakın dostluk ve engin bilgisinden tam mânâsıyla istifade ederek mûsikide bir otorite haline gelmiştir. Bu arada Dârülmûsikî, ardından da Dârü'ttâ'lim-i Mûsikî icra heyetlerinde yer aldı. Daha sonraları bestekâr Sadî İşılay ile tanışan Zeki Ârif Bey, beraber devam ettikleri Haydarpaşa'daki Şehzade Ziyâeddin Efendi'nin köşkünde tertiplenen mûsiki toplantılarında Üsküdarlı Hoca Ziya'yı (Bestenigâr Ziya Bey) tanıdı ve bu toplantılardaki fasılların idarecisi olan Ziya Bey'den bilhassa gazel icrası ve makam seyirleri konularında faydalandı. İstifade ettiği mûsikişinaslar arasında Leon Hancıyan ve Mualim (Mızıkah) İsmâil Hakkı Bey de ayrıca

Zeki Ârif
Ataergin
(Alâeddin
Yavaşca
koleksiyonu)

zikredilmelidir. Böylece devrin hemen önde gelen bütün mûsiki üstatlarından çeşitli şekillerde faydalanarak başarılı ve kendine has okuyuşa sahip bir hânende ve usta bir kanun icracısı olduğu kadar yaptığı bestelerle de zamanın önemli bestekârları arasında yer aldı. Abdülkadir Töre, Hoca Ziya, Zekâizâde Ahmed Irsoy, Rauf Yektâ, Hikmet Hamdi Bey gibi mûsikişinaslardan da büyük teşvik gördü. Peşrev, saz semâisi, beste, ağır semâi, yürük semâi, şarkı, tevşih, durak ve ilâhi formlarında 200'ün üzerinde eser besteledi. Ayrıca resimle de amatör olarak uğraşmıştır. *Mâna Âlemi* adını verdiği bir rüya tabirleri kitabı hazırladığından bahsedilmekte ise de eserin bugün nerede olduğu bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 300-310; Mustafa Rona, *Ellî Yıllık Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 433-440; Rahmi Kalaycıoğlu, *Zeki Ârif Ataergin Külliyyatı Sayı 1 (Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı Sayı 6)*, İstanbul 1960; R. [Rıdvan] Lâle, "Üstad ve Maruf Bestekâr Zeki Ârif Bey", *TMD*, III/35 (1950), s. 9, 16-17; "Bestekâr Zeki Ârif Ataergin Vefat Etti", *MM*, sy. 191 (1964), s. 316; Orhan Nasuhioğlu, "Ölümünün 10. Yıldönümünde Bestekâr Zeki Ârif Ataergin", *MM*, sy. 296 (1974), s. 5-8; Alâeddin Yavaşca, "Zeki Ârif Ataergin", *Kök Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1981, s. 9; a.e., sy. 8, s. 6, 31; a.e., sy. 9, s. 6, 30; Öztuna, *TMA*, I, 78-79.

NURİ ÖZCAN

ATÂİ, Nev'izâde

(ö. 1045/1635)

Daha çok

eş-Şekâ'îku'n-Nu'mâniyye'ye yazdığı zeyille tanınan Osmanlı âlim ve şairi.

İstanbul'da doğdu (Şevval 991/Ekim 1583). Sultan III. Mehmed devri kazas-kerlerinden tanınmış şair ve âlim Nev'î Yahyâ Efendi'nin oğludur. Önce babasından, daha sonra Kafzâde Feyzullah Efendi'den ders okudu. 1601 yılında Ahîzâde Abdülhalim Efendi'den mülâzım olarak tahsilini tamamladı. İstanbul kadısı Zekerîyyâ Yahyâ Efendi'nin yardımcıla 1605'te kırk akçelik Canbaziye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 1608'de müderrisliği bırakarak kadılığa baş vurdu ve Lofça kadılığına gönderildi. Bir süre sonra kadılıktan alındı. 1610'da Ba- baeski kadısı, ardından Varna, Rusçuk ve 1618'de Silistre kadısı oldu. 1620 yılın- da Tekirdağ, arkasından da Hezargrad kadılıklarına tayin edildi. Buradan azle-